

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ: КЕЛАЖАК ИСЛОҲОТИ

З.Календарова - ассистент ўқитувчи

Ажинийёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: ижтимоий, сиёсий, иқисодий, ақлий, ахлоқий, таълим, тарбия, педагог, малака, маҳорат, педагогик технология, билим, кўникма, ўқув-методик, дидактик, инновацион, метод, муаммоли, методика, мулоқот, ибрат, намуна, диққат.

Ключевые слова: социальный, политический, экономический, умственный, нравственный, образование, воспитание, умение, знания, навыки, педагогические технологии, метод, проблемный, учебно-методический, методика, метод, общение, пример, образец, внимание.

Key words: social, political, economic, mental, moral, formation, education, habits, skills, pedagogical technologies scholastic-methodical, methods, method, contact, example, sample, attention.

Мустақил республикамиз учун ёш авлодни ҳар томонлама етук инсон қилиб тарбиялаш ҳаётий муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Чунки, ҳар қандай жамиятнинг равнақи, ижтимоий, сиёсий, иқисодий фаровонлиги фуқароларнинг ақлий ва ахлоқий салоҳияти ҳамда уларнинг маънавий даражада юксак ривожланишига боғлиқ.

Дарҳақиқат, жамиятимизнинг тараққий этиши, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини шакллантириш, жаҳон ҳамжамиятига қўшилишни таъминлайдиган демократик давлат қурилиши етук ва малакали кадрларсиз ҳал этиб бўлмайди. Шу боис, республикада амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий мақсад ва вазифаси инсон ҳамда унинг ҳар томонлама ўсиб улғайиши, камол топиши ва фаровонлиги, шахс манфаатларини рўйбга чиқаришнинг шароитларини ва уларнинг таъсирчан механизмларини яратишдан иборат.

Бугунги кунда республикамизда ёш авлодни соғлом ва баркамол этиб тарбиялашнинг изчил механизмини яратиш ҳамда унинг дастлабки ва муҳим бўғини сифатида мактабгача таълим тизимида алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Юртимизда баркамол авлодни шакллантириш мақсадида мактабгача таълим тизимини ташкил қилиш билан боғлиқ комплекс ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар амалга оширилаётгани барчамизга маълум. Агар ўсиб келаётган болага мактаб чоғидан пухта билим ва қадриятлар сингдирилса, келажакда у уйғун ривожланган шахс бўлиб камол топади.

Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури” [1] талаблари асосида мактабгача ёшдаги болаларга таълим-тарбия беришнинг асосий мақсади ёш авлодни истиклол мафқураси руҳида соғлом, ҳар томонлама ривожланган шахс сифатида тарбиялаш ва мактаб таълимига тайёрлашдан иборат.

Бугунги кунда мактабгача таълим муассасаларида тарбия ишларини такомиллаштириш, педагоглар малакаси ва маҳоратини ошириш, таълим жараёнига замонавий педагогик технологияларни жорий этиш масалаларига, маърифий-тарбиявий ишлар ҳамда соҳа мутахассисларини тайёрлаш сифатини янада оширишга, таълим жараёнида жамоатчилик ва оналар фаоллигини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шу билан бир қаторда, боланинг дастлабки билим ва кўникмалари, уларнинг ҳар томонлама баркамол бўлиб улғайиши учун барча шарт-шароит яратилмоқда.

Ўтказилган таҳлил натижаларига кўра, мактабгача таълим тизимида олиб борилаётган ислохотлар аксарият ўринларда чуқур илмий асосга эга бўлмаганлиги маълум бўлди.

Шу билан бирга, мавжуд тизимли камчиликлар мактабгача таълим соҳасида давлат сиёсатини тўлиқ амалга оширишга тўсқинлик қилмоқда, жумладан:

- ижтимоий-ҳаммабоп мактабгача таълим муассасаларини ташкил этиш, уларни моддий-техник жиҳатдан қайта жиҳозлаш ва илғор педагогик технологияларни қўллашга қаратилган давлат-хусусий шериклик механизмлари жорий қилинмаган;

- миллий маданий-тарихий қадриятларни акс эттирувчи ва болаликдан китоб ўқишга қизиқишни уйғотувчи ўқув-методик, дидактик (шу жумладан, ўйинлар ва ўйинчоқлар) материаллар ва бадиий адабиётларни тайёрлаш ҳамда мактабгача таълим муассасалари фаолиятига жорий этиш ишлари замонавий талабларга жавоб бермайди;

- кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашнинг амалдаги тизими мактабгача таълим соҳасини болаларни тарбиялаш ва ҳар томонлама ривожлантириш масалаларини профессионал даражада ҳал этишга қодир юқори малакали мутахассислар билан таъминлай олмайди;

- мактабгача таълим муассасалари ходимларини моддий рағбатлантириш тизимининг паст даражада эканлиги малакали кадрларни жалб қилиш имконини бермаяпти.

Ўрганиш шуни кўрсатдики, мактабгача таълимни бошқаришнинг амалдаги тизими мавжуд муаммоларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этиш, шунингдек:

- мазкур соҳани янада ривожлантириш учун инновацион қарорларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш имконини бермаяпти;

- мактабгача таълим муассасалари инфратузилмаси ва моддий-техник базасининг ҳозирги ҳолати болаларни мактабгача таълим билан тўлиқ камраб олишни таъминлашга имкон бермаяпти;

- ходимларни моддий рағбатлантиришнинг паст даражаси болаларни тарбиялаш ва ҳар томонлама ривожлантириш масалаларини профессионал даражада ҳал этишга қодир малакали мутахассислар билан таъминлай олмайди.

Шу боис, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016-2017 йилларда ушбу тизимга оид фармон ва қарорлари [2,3,4,5,6,7] қабул қилинди. Уларда мактабгача таълимни бошқаришнинг замонавий механизмларини жорий этиш, тарбия ва ўқув жараёнини такомиллаштириш, мактабгача таълим муассасаларининг инфратузилмаси ва моддий-техник жиҳозланишини яхшилаш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш назарда тутилмоқда.

Шу билан бир қаторда илғор хорижий тажрибани ҳисобга олган ҳолда:

- болаларни ҳар томонлама интеллектуал, ахлоқий, эстетик ва жисмоний ривожлантириш шароитларини яратиш;

- мактабгача таълим сифатини ошириш, мактабгача таълим муассасаларида болаларни мактабга сифатли тайёрлашни тубдан яхшилаш;

- таълим-тарбия жараёнига жаҳон амалиётида кенг қўлланиладиган замонавий таълим дастурлари ва технологияларини жорий этиш;

- замонавий педагогик технологиялар ва услубларни инobatга олган ҳолда мактабгача таълим муассасаларига педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини оширишнинг ўқув режа ва дастурларини такомиллаштириш қабиларга алоҳида эътибор қаратилди.

Юқоридаги каби вазифаларни амалга ошириш мактабгача таълим турли ёшдаги болаларни мактабга тайёрлаш билан бирга, уларни соғлом, ҳар томонлама

етук қилиб тарбиялаш учун зарур ташкилий, услубий психологик, педагогик шарт-шароитлар яратади, уларни мактабда мунтазам равишда таълим олишга тайёрлашда ота-оналарга ёрдам беради, унда ўқишга интилиш ҳиссини уйғотади.

Болаларни халқнинг бой миллий маданий-тарихий мероси ва умумбашарий қадриятлар асосида ақлий ва маънавий ахлоқий жиҳатдан тарбиялайди. Уларда миллий ғурур, ватанпарварлик ҳислатларини шакллантиради. Мактабгача ёшдаги болаларнинг билим олиш эҳтиёжини, ўқишга интилишини шакллантиради, уларни мунтазам равишдаги таълим жараёнига тайёрлайди. Болалар фикрини мустақил ва эркин ифодалаш малакаларини шакллантиради. Уларнинг жисмоний ва руҳий соғлигини таъминлайди.

Бола шахсини шакллантиришда тарбиячи алоҳида аҳамият касб этади. Айниқса, ҳар бир боланинг шахс сифатида шаклланишида жавобгар эканлигини тақозо этади. Шунга қўра, тарбиячи болаларга кундалик ҳаётда, ўйинларда, машғулотларда, биргаликдаги меҳнат фаолиятида, улар билан бўладиган муомалада, мулоқотда ибрат, намуна бўлиши болани ҳар томонлама диққат билан ўрганиши, унинг шахсий хусусиятларини, қобилиятларини билиши, педагогик назоратини намоён қилиши, болаларнинг хулқ-атвори иш натижаларини ҳаққоний баҳолаши ва уларга ўз вақтида ёрдам кўрсата олиши ҳамда оилавий аҳволи билан қизиқиши зарур ҳисобланади.

Инсон ҳаётида мактабгача ёш, мактаб ёши даври, ижтимоий етуклик ва катга ёш даври бўлади. Бу даврларнинг ҳар бири ичида ёш босқичлари бўлиб, улар инсон камол топишида муайян ўзига хос жиҳатлари билан ажралиб туради. Масалан, илк ёшдаги болалар билан олиб бориладиган таълим-тарбия ишининг вазифаси, мазмуни восита ва методлари бу ёшдаги болаларнинг нозиклиги, ёрдамга муҳтожлиги, ҳаётга мослашганлигини эътиборга олган ҳолда ишлаб чиқилади. Бошқа ёшга келганда болаларда мустақиллик ҳаётга мослашувчанлик анча ўсган бўлади. Шунга қўра, бу ёшдаги болалар билан олиб бориладиган таълим-тарбия ишини амалга ошириш усуллари ўзгаради. Боғча ёшининг охирига

келганда болаларнинг ривожланиш даражалари улар билан олиб бориладиган таълим-тарбия ишларини бир-мунча мураккаблаштиришни тақозо этади [8].

Болаларда тарбияланадиган ахлоқий хусусиятлар, хулқ-атвор қоидалари орасида инсонпарварлик муҳим ўрин тутди. Инсонпарварлик ҳисси ахлоқ меъёрлари ва қоидаларини ўргатиш асосида ривожланади. Бунинг учун болаларни яхши ишларни қилишга ўргатиб бориш зарур. Тарбиячи кичкина болаларга айрим хатти-ҳаракатларни сюжетли ўйинчоқлар билан ўйнаш орқали кўрсатади. Шунингдек, тарбиячи болаларни тенгдошлари билан саломлашишга, ҳаммаларини янги келган кишининг саломига жавоб беришига одатлантиради, касал болага хат ёзишни, унга расмлар юборишни ёки телефон қилишни тақлиф этади.

Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни ақлий тарбиялаш болаларнинг фикрлаш фаолиятини ривожлантиришга қаратилган катталарнинг маълум мақсад асосидаги таъсир этишдир. У болаларга теварак-атрофдаги олам ҳақида билимлар беришни, уларни тизимлаштиришни, болаларда билишга қизиқиш уйғотиш, ақлий қўникмаларни шакллантиришни, билим қобилиятларини ривожлантиришни ўз ичига олади.

Шундай қилиб, республикамызда мактабгача таълимда амалга оширилаётган туб ислохотлар бугунги кунда боғчаларда шаклланаётган авлод ижобий хулқ-атвор меъёрлари ва қоидаларини, илмий билим асосларини, билим ва қўникмаларини ҳар томонлама пухта эгаллаб боришини талаб қилади. Бунинг учун ўсиб келаётган ёш авлодни билимлар билан қуроллантириш миллий қадриятларимиз, маънавиятимизни тиклаш жаҳон маданияти, миллий маданиятимиз дурдоналари билан таништириш, уларни жисмоний соғлом маънавий етук қилиб тарбиялашдек вазифалар қўйилди. Давлат аҳамиятига молик бундай вазифани амалга оширишда халқ таълимининг бошланғич бўлими бўлган болалар боғчалари муҳим роль ўйнайди. Бунинг учун ҳар бир тарбиячи ўзини талаб ва назорат қила билиши давлатимиз мактабгача тарбия муассасалари олдида қўйган талабларни амалга оширишнинг гаровидир.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг “Қадрлар тайёрлаш Миллий дастури тўғрисида”ги қонуни. Ўзбекистоннинг янги қонунлари. Адолат 18-сон. 1998. 281-б.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2016 йил 29 декабрдаги ПҚ-2707-сон қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 9 сентябрдаги “Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3261-сон қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 26 сентябрдаги “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3289-сон қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3305-сон қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 сентябрдаги “Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5198-сон фармони.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 21 ноябрдаги 929-сон қарорига 1-илова “Ўзбекистон республикаси мактабгача таълим вазирлиги тўғрисида Низом”.
8. Шодмонова Ш. Мактабгача таълим педагогикаси. -Т.: “Fan va texnologiya”, 2008, 160-б.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада мактабгача таълим тизимидаги муаммолар, уларни бартараф этиш йўллари, бу тизимни такомиллаштириш бўйича ҳукумат қарорларида кўрсатилган вазифалар ҳақида сўз юритилади.

РЕЗЮМЕ

В статье речь идёт о проблемах в системе дошкольного образования, путях их устранения, совершенствований данной системы которые указаны в задачах правительственных законов.

SUMMARY

The article deals with the problems in the system of pre-school education, ways of their liquidation and improvement of this system pointed in government's laws.